

Martyna Ratajczak

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0009-0002-5717-8849

Dylemat kary śmierci – rozważania na gruncie historycznym i kulturowym

STRESZCZENIE Problematyka kary śmierci stanowi grunt nieprzerwanego i nierzadko budzącego skrajne emocje konfliktu pomiędzy abolicjonistami i retencjonistami, w którym po dziś dzień nie udało się osiągnąć jednolitego, międzynarodowego standardu. Istota i zasadność kary śmierci jest kwestią posiadającą wyjątkową wartość i wagę w kontekście społeczno-moralnym, dlatego też, by skutecznie podkreślić wielopłaszczyznowość i złożoność dotyczących jej aspektów, w artykule wnikliwie opisana została kara kryminalna, jako zagadnienie ogólne, ponadto nakreślona została historia powstania kary ostatecznej oraz zobrazowane zostało tło wydarzeń, na drodze których ukształtował się współczesny polski system prawnokarny. Artykuł ma na celu syntetyczne uporządkowanie aktualnego stanu wiedzy, dotyczące wybranych zagadnień związanych z problematyką kary śmierci. Niniejszy tekst bazuje na licznych dorobku współcześnie dostępnej literatury naukowej, a także nawiązuje do najczęściej padających w dyskursie publicznym argumentów przytaczanych zarówno przez zwolenników, jak i stojących w ich opozycji przeciwników kary ostatecznej.

SŁOWA KLUCZOWE kara śmierci, retencjonizm, abolicjonizm, kara kryminalna, prawo karne, prawa człowieka

The Dilemma of Capital Punishment: A Multifaceted Consideration

SUMMARY The issue of capital punishment is a subject of ongoing and often emotionally charged conflict between abolitionists and retentionists, and to this day, a unified international standard has not been achieved. The essence and justification of the death penalty is a matter of exceptional value and importance in the socio-moral context, which is why, in order to effectively emphasize the multifaceted and complex aspects of it, the article provides an in-depth description of criminal punishment as a general issue, as well as the history

of the creation of the ultimate punishment and the background of the events that shaped the contemporary Polish legal system. The article aims to synthetically organize the current state of knowledge concerning selected issues related to the death penalty. This text is based on the numerous achievements of currently available scientific literature and refers to the most frequently used arguments in public discourse, presented by both supporters and opponents of the death penalty.

KEYWORDS death penalty, capital punishment. Abolitionism, retentionism, human rights, criminal punishment

Wstęp

Pomimo ogólnej tendencji, która pojawiwszy się wraz z końcem XX wieku, przyczyniła się do rozpowszechnienia wśród ludzi postawy propagującej zawieszenie lub nawet eliminację orzekania kary ostatecznej, ostatni, coroczny raport Amnesty International¹, ukazuje zgoła odmienny obraz współczesnego świata, mogący wzbudzać obawę i konsternację, wywołane rzeczywistą kondycją respektowania i poszanowania fundamentalnego, najwyższego osobistego prawa człowieka², jakim jest prawo do życia, przez organy władzy poszczególnych krajów.

Represyjny reżim i absolutność władzy rządzących na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej bezpośrednio przyczyniły się do przyrostu odsetka wykonywanych egzekucji aż o 53% w stosunku do roku 2021, a co za tym idzie, do odnotowania w roku 2022 najwyższej od roku 2017 liczby straconych osób (wyrok wykonano na 883 skazanych w 20 krajach, nie wliczając liczby zabitych w Chinach (kraju, w którym kara śmierci wykonywana jest najczęściej), Korei Północnej i Wietnamu, ze względu na niejawność i tajność tych informacji; zrozumiałe jest więc założenie, że liczba ta w rzeczywistości może wyrażać wartość znacznie wyższą³).

---

¹ Amnesty International – założona 28 maja 1961 roku, międzynarodowa organizacja pozarządowa non-profit, której celem jest zapobieganie naruszeniom praw człowieka poprzez organizowanie pokojowych akcji obywatelskich. Uniwersalność i niepodzielność praw człowieka, bezstronność i niezależność, solidarność międzynarodowa i skuteczne działania na rzecz konkretnych osób, których prawa zostały złamane, to główne zasady i dążenia tej organizacji, <https://www.amnesty.org/en/about-us/> [dostęp: 31.03.2025], <https://www.amnesty.org.pl/amnesty-w-polsce/> [dostęp: 31.03.2025].

² J. Doroszczak, *Kara główna i kara dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywa, a prawo do ochrony życia – rozważania dialektyczne na przykładzie prawa polskiego i systemów prawnych innych państw*, Sosnowiec 2022, s. 15.

³ *Raport o karze śmierci w 2022: liczba udokumentowanych egzekucji najwyższa od 5 lat*, <https://www.amnesty.org.pl/raport-o-karze-smierci-w-2022-liczba-udokumentowanych-egzekucji-najwyzsza-od-5-lat/> [dostęp: 10.06.2024].

Obiecującą perspektywę na możliwość zawieszenia wykonywania kary śmierci w przyszłości, jako międzynarodowego standardu, może stanowić fakt odejścia od jej stosowania całkowicie lub w przypadku wyłącznie lżejszych przestępstw w 6 krajach (w pierwszym kryterium są to Kazachstan, Papua Nowa Gwinea, Sierra Leone i Republika Środkowoafrykańska, a w drugim Gwinea Równikowa i Zambia). Niestety pozytywne zapatrywania przeciwników kary śmierci i obrońców praw człowieka na jej ostateczne zdelegalizowanie w skali światowej przyćmiewa przywrócenie legalności jej praktykowania przez 5 państw tj. Afganistan, Kuwejt, Mjanmę, Palestynę i Singapur⁴.

Obecnie absolutny zakaz wykonywania kary śmierci na obywatelach obowiązuje w 112 krajach, a w 9 krajach wyjątek od tej reguły stanowią najcięższe przestępstwa. We współczesnych systemach penalnych kara śmierci wciąż jawi się jako legalna i prawomocna m.in. w Chinach, Indiach, Tajlandii, Singapurze oraz Indonezji, Białorusi, Gujanie, Kubie i Stanach Zjednoczonych⁵, w których w zależności od stanu – została zdelegalizowana (m.in. Alaska, Iowa); jest legalna (m.in. Teksas, Oklahoma); obowiązuje moratorium (m.in. Kalifornia, Arizona); jest prawomocna, jednak nie wykonywano jej od co najmniej 10 lat (m.in. Luizjana, Kansas); jest prawomocna, jednak nie jest wykonywana z innych przyczyn (Ohio⁶). Państwa członkowskie ONZ postulują zawieszenie orzekania i wykonywania kary śmierci, ze względu na powyższe niepokojące statystyki.

Celem niniejszego artykułu, pomimo niemożności udokumentowania w nim całości współcześnie dostępnych informacji na temat kary śmierci, czy też wyrażanych w dyskursie publicznym argumentów, opinii i poglądów ludzi nauki i kultury, jak i przeciętnych obywateli, ze względu na ich wielopłaszczyznowość, złożoność i niezliczoną ilość wątków pobocznych, które należałoby poruszyć, jest syntetyczne uporządkowanie aktualnego stanu wiedzy, dotyczące wyselekcjonowanych aspektów kary śmierci, nie przekraczając przy tym granicy przesadnego uproszczenia.

---

⁴ *Raport o karze śmierci w 2022...*, dz. cyt., <https://www.amnesty.org.pl/raport-o-karze-smierci-w-2022-liczba-udokumentowanych-egzekucji-najwyzsza-od-5-lat/> [dostęp: 10.06.2024].

⁵ *W których krajach nadal obowiązuje kara śmierci?* <https://forsal.pl/swiat/artykuly/8566002,w-ktorych-krajach-nadal-obowiazuje-kara-smierci.html> [dostęp: 10.06.2024].

⁶ *State by State*, Death Penalty Information Center, <https://deathpenaltyinfo.org/states-landing> [dostęp: 10.06.2024].

Kara kryminalna jako zagadnienie ogólne

Nie sposób rozpocząć snucie rozważań dotyczących kary śmierci, bez uprzedniego przedstawienia i omówienia najbardziej reprezentacyjnego dla instytucji prawa karnego mechanizmu, jakim jest karanie za pomocą sankcji i zastanowienia się nad sensem i pożądanymi rezultatami, jakie w teorii ma przynosić kara kryminalna. Ową karę definiuje się jako „formę celowej represji zadawanej przez przedstawicieli władzy jednostkom im podporządkowanym jako wyraz potępienia i odплаты za popełniony czyn mający cechy przestępstwa”⁷. W prawie polskim, by czyn mógł zostać uznany za przestępczy i godny dezaprobaty społeczeństwa, a także określonej sankcji karnej, musi zawierać w sobie określone znamiona: bezprawność karną, winę i społeczną szkodliwość oraz być czynem zabronionym przez ustawę⁸.

Kara kryminalna, by móc zasługiwać na miano sprawiedliwej, powinna być dopasowana jak najbardziej adekwatnie w odniesieniu do konkretnego przypadku, po wyjątkowo rzetelnej analizie okoliczności, w jakich doszło do czynu, zwracając szczególną uwagę na osobę sprawcy, a także na określenie odpowiedniego stopnia dolegliwości, jakim należy go obciążyć, biorąc pod uwagę społeczną szkodliwość czynu, jakiego się dopuścił; ponadto kara musi być możliwa do wymierzenia i do odbycia przez sprawcę. Umożliwia to rozległy katalog kar, zawierający rozmaite i odmienne rodzaje sankcji, różniące się od siebie stopniem dolegliwości lub długością czasu, po jakim kara może zostać uznana za wykonaną w całości⁹.

Wyodrębnić należy dwa podstawowe i zasadnicze cele kary kryminalnej. Pierwszy z nich ma charakter prewencyjny. Ogólnie rzecz ujmując, kara kryminalna powinna doprowadzić do legalizacji panującej w konkretnym państwie władzy, poprzez kształtowanie wśród społeczeństwa postaw wyrażających respekt co do norm prawnych ustanowionych przez rządzących, skutkując ostatecznie ogólnie panującym porządkiem publicznym i wzrostem poczucia bezpieczeństwa pośród obywateli. Jednym ze środków, jakie stosują władze, by chronić panujący ład i stabilność w społeczeństwie, jest izolowanie jednostek mogących tę pozytywną rzeczywistość naruszyć. Osoby, których zachowanie

⁷ *Wybrane problemy kary i karalności*, red. A. Wedeł-Domaradzka, A. Purat, Bydgoszcz 2016, s. 13.

⁸ Ustawa z 06.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2024.0.17 t.j.).

⁹ Ustawa z 06.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2024.0.17 t.j.).

odbierane jest przez ogół jako negatywne, zasługujące na społeczną nagane, najczęściej podlegają ograniczeniu ich wolności poprzez zamknięcie w zakładzie karnym. Szczególną postacią izolacji jednostki jest jej eliminacja ze społeczeństwa, np. poprzez długotrwałe umieszczenie w zakładzie zamkniętym lub wykonanie wyroku śmierci¹⁰.

Drugi cel określany jest jako kompensacyjny lub sprawiedliwościowy. Ową sprawiedliwość należy rozpatrywać w dwóch kategoriach: jako poczucie społeczeństwa, że ich prawa i wolności są właściwie szanowane, a organy państwowe, ze względu na przysługującą im władzę, stanowią gwarancję słusznego i konsekwentnego napiętnowania i usankcjonowania występujących w społeczeństwie zachowań dewiacyjnych i odbiegających od normy; lub w kontekście jednostkowym, który ma zapewnić jednostce poszkodowanej poczucie sprawiedliwości, poprzez naprawienie wyrządzonych mu szkód z winy osób trzecich za pomocą dostępnych środków państwowych. Sprawca, który swoim czynem doprowadził do wywołania u poszkodowanego pewnego typu szkody, zobowiązany może zostać również do zadośćuczynienia mu lub jego najbliższemu, m.in. poprzez zapłatę nawiązki lub świadczenia pieniężnego¹¹.

Historia i geneza kary śmierci

Najstarszą ze znanych ludzkości rodzajów kar, karę śmierci, uznawano za domenę społeczeństw zarówno o niskim poziomie rozwoju kulturalnego, jak i tych postrzeganych jako rozwinięte, funkcjonującą jako naturalny element życia członków antycznych społeczności¹². Jej narodzin w pierwotnej formie (na której całość kształt składały się motywy religijne, społeczne i polityczne) należy doszukiwać się w czasach antycznych, w prawach rodowych bądź sakralnych (świadczą o tym zawarcie zasad dotyczących wymierzania kary śmierci w mitycznych i starożytnych świętych księgach np. chińskim zbiorze *Pięciu Kar* lub indyjskim *Kodeksie Manu* – kara śmierci pojmowana była jako osobliwe *katharsis*, oczyszczała sprawcę z win i pozwalała mu na wejście do raju). Zjawiskiem stanowiącym surogat kary śmierci było składanie ofiar z ludzi, zbrodniarzy i drobniejszych przestępców na przebłaganie bogów lub z prośbami o pomyślność społeczności. Kara i związane z nią dolegliwości, w odróżnieniu od współczesnych zasad

¹⁰ *Wybrane...*, red. A. Wedel-Domaradzka, A. Purat, s. 13–17.

¹¹ *Tamże*, s. 13–17.

¹² M. Lang, *Kara śmierci a prawa człowieka*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea” 2015, nr 5, s. 106.

dotyczących karalności m.in. zakazu stosowania odpowiedzialności zbiorowej, nie dotyczyły jedynie i bezpośrednio winnej jednostki – w identycznym stopniu doskwierały również rodzinom sprawców, dotyczyły nawet zwierząt czy przedmiotów materialnych. Istotną okoliczność wykonania kary śmierci stanowił jej publiczny charakter, przybierający formę pewnego rodzaju makabrycznego widowiska, mającego stanowić przestrożę i wywołać poczucie strachu przed możliwą karą u potencjalnego przyszłego przestępcy lub też, co wyjątkowo groteskowe, stanowić formę rozrywki i uciechy dla obserwatorów egzekucji. Występowały liczne przypadki zemsty rodowej i plemiennej, jednak z czasem stopniowo zaczęto w zamian za karę śmierci stosować wykluczenie ze wspólnoty pokoju i odpowiedzialność przed grupą plemienną.

Wraz z upływem czasu poczęto odstępować od wymierzania sprawiedliwości osobiście – substytutem prawa odwetu i zemsty rodowej stały się sankcje ustalane przez władze państwowe, stanowiąc konsekwencje naruszanych przez jednostkę zasad panujących w kraju. W starożytnych państwach obowiązywały ówczesnie różnorakie systemy prawne, dlatego też należy zaakcentować ich odrębność i znacząco podkreślić różnice zawarte w spisanych tekstach prawnych, na podstawie których dozwolona była kara śmierci. W prawie Drakona śmiercią karano za popełnienie jakiegokolwiek przestępstwa (m.in. z tego powodu funkcjonuje powszechnie znany dziś związek frazeologiczny *drakońskie prawo*). Kara ostateczna w przypadku popełnienia któregoś z 34 przewidzianych przestępstw (np. bezpodstawnego oskarżenia o zabójstwo, składania fałszywych zeznań przed sądem¹³) prawnie usankcjonował brutalny babiloński zbiór praw, kodeks powstały za czasów panowania Hammurabiego (1792-1750 p.n.e.). Surowością prawa babilońskiemu dorównywało prawo średnioasyryjskie, z czasem wprowadzające jednak elementy indywidualnej odpowiedzialności i kompozycji. Prawo hetyckie ograniczyło stosowanie kary ostatecznej, legalizując ją wyłącznie w sytuacji dopuszczenia się sprawcy któregoś z kilku określonych czynów (np. sprzeciwianie się rządzącym). Z kolei według prawa hebrajskiego pokrzywdzony mógł domagać się sprawiedliwości na zasadach prawa talionu. Morderstwo w praktycznie każdym przypadku sprowadzało na człowieka, który się go dopuścił karę ostateczną; szczególnie piętnowano dokonanie mordu z premedytacją, które całkowicie pozbawiało sprawcę szansy na uniknięcie kary (nawet w przypadku jego przebywania w miejscu świętym). Wyraźnie należy

---

¹³ M. Pędracki, *Przepisy prawne najstarszych „kodeksów” mezopotamskich ustanawiające kary dla ludzi wolnych*, „Analecta” 1997, nr 6 (2), s. 19.

podkreślić jak w porównaniu do wyżej przedstawionych systemów prawnych prezentuje się egipskie prawodawstwo, pochodzące od bogów. Wyjątkową wagę przypisywano wartości, jaką było ludzkie życie, dlatego niechętnie decydowano się na wykonywanie wyroków śmierci. Prawo greckie było w głównej mierze oparte na prawie do zemsty, wraz ze szczególnym naciskiem na funkcję wywoływania strachu u obywateli¹⁴.

Priorytetem panujących nad nowo powstałymi państwami było zapewnienie im odpowiednich warunków do rozwoju m.in. poprzez utrzymanie w kraju bezpieczeństwa i porządku, czemu służyć miała surowość w stosowaniu kary śmierci nawet w przypadku przestępstw o znikomej szkodliwości. Seneka porównywał jednostkę dewiacyjną, stanowiącą zagrożenie dla porządku publicznego, z pacjentem trawionym nieuleczalną chorobą, dla którego jedyne lekarstwo stanowi egzekucja, usunięcie go z życia społecznego. Jego pogląd dotyczący wykonywania wyroków kary śmierci w sferze publicznej staje w opozycji co do stanowiska Cesarego Beccarii, do którego głębszej analizy przejdę w dalszej części tego artykułu, gdyż filozof ten uznaje publiczny charakter wymierzania kary za niezbędny dla prawidłowego oddziaływania całej procedury na społeczeństwo – zakorzenienia w ich umysłach odpowiednich postaw, wywołania reakcji strachu i stanowienia ostrzeżenia. Pomimo głównych założeń i nakazów, jakie nakłada na chrześcijan prawo kanoniczne, mogące zostać podsumowane poprzez słowa jednego z najważniejszych boskich przykazań „będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego”, które swoimi zapisami teoretycznie powinno wykluczać karę ostateczną całkowicie, św. Augustyn przewidywał dwa wyjątki, w których to mogła ona zostać wykonana – gdy nakazuje Bóg i gdy nakazuje prawo. Św. Tomasz z Akwinu racjonalizował karę śmierci, patrząc na nią przez pryzmat moralności jako drogę dążenia do powstania doskonałej społeczności, na drodze eliminacji grzesznych jednostek, mogących sprowadzić swoim zachowaniem innych na drogę nieprawości¹⁵.

Spółeczeństwo średniowieczne zdołało przystosować się do życia obok nieustannie obecnego widma śmierci, zaadaptowane i uodpornione, jako rezultat doświadczeń lat wojen, epidemii i klęsk żywiołowych, niosących ze sobą pokłosie w postaci milionów ofiar (naukowcy szacowali dotychczas, że wyłącznie jedna pandemia, zwana czarną śmiercią, pochłonęła w czasie swego trwania

¹⁴ J. Ryba, K. Zduniak, *Kara śmierci – rys historyczny i współczesne poglądy*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 4, s. 122–123.

¹⁵ M.B. Jurczyk, *Historia rozwoju kary śmierci na przestrzeni wieków w wybranych koncepcjach filozoficznych*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2016, nr 19, s. 58–61.

do 50% populacji zamieszkującej Europę¹⁶). Analogicznie jak w przypadku myśli Seneki, pierwszorzędną funkcją publicznego dokonania egzekucji było odstraszenie potencjalnych przyszłych przestępców. Skazańców pochodzących ze stanu szlacheckiego ścinano mieczem a plebejuszy toporem. Zapisy polskiego *Zwierciadła Saskiego* sugerują szereg przestępstw, za których popełnienie groziła kara ostateczna, poczynając od gwałtu i zabójstwa, poprzez trucicielstwo, czary, homoseksualizm czy cudzołóstwo, na przestępstwach przeciwko pokojowi kończąc¹⁷. W średniowiecznej Polsce rozróżniano dwa rodzaje kar: godną i zgodną z honorem śmierć poprzez ścięcie i hańbiącą, niechlubną, poprzez powieszenie na szubienicy. Honorowy lub hańbiący charakter kary wiązano także z miejscem odbycia się egzekucji – za miejsca „godne” uchodziły centra miast, rynki, dziedzińce ratusza lub miejsca położone w pobliżu kościołów, a jako „niegodne” traktowano obszary poza murami miasta, w pobliżu szubienicy¹⁸.

Podczas studiowania roli, jaką kara śmierci pełniła w „wiekach ciemnych”, należy w każdym przypadku przedstawić ściśle z nią związaną, postrzeganą jako niechlubną profesję kata, utrzymywanego przez sądy orzekające karę śmierci. Działalność kata można było zaobserwować w trzech sferach życia publicznego – wykonywał karę ostateczną na skazanych, odpowiadał wraz z małżonką za domy publiczne, a także kontrolował wykonywane w mieście prace porządkowe. Kat mógł wyegzekwować karę w postaci trzech form: banicji, kary cielesnej i kary śmierci. W odróżnieniu od demonstracyjnej, ceremonialnej formy egzekucji, torturowania skazańców kat dopuszczał się samotnie, z uwagi na przesąd dotyczący ofiary, mającej pozostawać napiętnowaną złem, co miało sprowadzać podejrzenia na świadków przebywających w jej obecności. Końcowe niepowodzenie egzekucji katowskiej postrzegano jako potwierdzenie faktu o niewinności ofiary i niesłuszności całej procedury¹⁹.

Najstarszą znaną formą wykonania kary ostatecznej było ukamienowanie. Historia pamięta jednak przypadki zadawania śmierci w formie kary za pomocą ścięcia (dekapitacji), ćwiartowania, grzebania żywcem, spalania żywcem, zamurowania żywcem, gotowania żywcem, strącenia w przepaść, duszenia, utopienia,

---

¹⁶ *Naukowcy ustalili, że XIV-wieczna zaraza pochłonęła mniej ofiar niż sądzono*, https://www.uj.edu.pl/wiadomosci/-/journal_content/56_INSTANCE_d82lKZvhit4m/10172/149827358 [dostęp: 10.06.2024].

¹⁷ J. Doroszczak, *Kara...*, dz. cyt., s. 79–80.

¹⁸ *Kara śmierci: Historia, prawo, etyka*, red. A. Mazurek, Lublin 2006, s. 8–24.

¹⁹ W. Karnacewicz, *Instytucja kary śmierci od starożytności po średniowiecze – wybrane kraje i kodyfikacje*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2017, nr 2, s. 71–72.

otrucia, ukrzyżowania itd. W niektórych kulturach stosowano bardziej „oryginalne” i wysublimowane metody m.in. rzucanie zwierzętom na pożarcie, zmuszanie do walki z dzikimi zwierzętami, nabicie na pal, zamknięcie w beczce z kogutem, żmiją lub małpą, obcinanie kończyn i wyrwanie języka, skafizm lub krwawego orła. Współcześnie, co może wydawać się paradoksalne, gdyż kara śmierci eliminuje jednostkę w sposób ostateczny i pozbawia ją jej najcenniejszych wartości, poszukuje się jak najbardziej humanitarnych metod pozbawienia skazańca życia²⁰. Obecnie kraje, które nie zdelegalizowały kary śmierci, stosują wyłącznie rozstrzelanie, powieszenie, ścięcie, ukamienowanie, krzesło elektryczne, zagazowanie lub śmiertelny zastrzyk²¹. Jak wskazują najnowsze doniesienia prasowe, 25 stycznia 2024 roku w stanie Alabama, po raz pierwszy wykonano karę śmierci w postaci uduszenia azotem, na Kennecie Eugene Smith²².

Kara śmierci a prawo do życia

Trudno rozpatrywać kwestię zasadności kary śmierci jako prawnie egzekwowanej drogi do pozbawienia życia na podstawie decyzji sądu²³, a także pozbawienie życia człowieka w sposób legalny i zinstytucjonalizowany²⁴, nie nawiązując tym samym i nie rozważając jej problematyki przez pryzmat przysługującego nam prawa do życia i jego ochrony, ze względu na nieodłączną zbieżność i integralność materii obu tych problemów. Prawo do życia jest podstawowym i fundamentalnym prawem zagwarantowanym każdej jednostce; prawo do życia i jego ochrony, jak i inne prawa i wolności ludzkie wynikają bezpośrednio z niezbywalnej, niestopniowalnej i przyrodzonej osobistej godności, którą posiada każdy przedstawiciel gatunku ludzkiego.

Każdy wymiar kary w pewnej mierze wpływa na ograniczenie przysługujących jednostce wolności, jednakże właśnie kara śmierci występuje w katalogach kar, jako najbardziej dolegliwa, nadzwyczaj dotkliwie ingerująca we wszelkie prawa i wolności osobiste skazanego na nią, ze względu na to, że sama w sobie stanowi odebranie jednostce nadrzędnej i priorytetowej wartości, jaką jest

---

²⁰ J. Doroszczak, *Kara...*, dz. cyt., s. 278.

²¹ J. Doroszczak, *Egzekucja a jej humanitarne wykonanie*, „Edukacja Humanistyczna” 2021, nr 45, s. 25.

²² *W Alabamie przeprowadzono pierwszą w historii egzekucję nową metodą*, <https://tvn24.pl/swiat/usa-alabama-pierwsza-w-historii-egzekucja-nowa-metoda-przez-podanie-azotu-kenneth-eugene-smith-nie-zyje-st7739409> [dostęp: 10.06.2024].

²³ M.B. Jurczyk, *Historia...*, dz. cyt., s. 57.

²⁴ M. Lang, *Kara...*, dz. cyt., s. 105.

ludzkie życie. Trudno więc zgodzić się z sugestią, że w dobie międzynarodowej walki o rozpowszechnienie i respektowanie uniwersalnych i przysługujących analogicznie każdej istocie ludzkiej praw człowieka, kara śmierci może swobodnie zajmować miejsce w państwowych systemach karnych, jako jedna z opcji orzecznictwa wyroku. Wykonywanie przez państwo kary śmierci narusza jego negatywny obowiązek, jakim jest zakaz odbierania życia osobie znajdującej się pod jego jurysdykcją.

26 czerwca 1945 roku podczas konferencji w San Francisco podpisana została Karta Narodów Zjednoczonych, powołująca do życia Organizację Narodów Zjednoczonych, której priorytetowym dążeniem jest ochrona praw człowieka²⁵. Karta NZ uznawana jest za fundament uniwersalnych ludzkich praw i ich ochrony, a zatem za podstawę powstałych następnie kolejnych generacji praw człowieka. Dokument ten w art. 1 traktuje o potrzebie poszanowania praw człowieka i podstawowych wartości istotnych dla ludzkości, zobowiązuje do ich ochrony nie tylko ONZ, lecz również wszystkie państwa, które zdecydowały się ratyfikować Kartę NZ.

Art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku, uchwalonej przez Organizację Narodów Zjednoczonych, wyznacza kolejne prawa człowieka: do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby. Nawiązując do art. 1 tejże Deklaracji, wiadome jest, że prawa te przyznawane są każdemu człowiekowi w stopniu równym. Akt ten stanowi podkreślenie znacności działań sprzeciwiających się ograniczaniu tychże praw, mając na uwadze ich nadrzędność oraz wywodzenie się z ludzkiej natury. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka nie jest sama w sobie aktem prawnie wiążącym, nie posiadając statusu nadanego umowom międzynarodowym, co do której wszystkie państwa muszą się podporządkować, jednakże stanowi podstawę zbioru innych wiążących umów międzynarodowych i wyznacza generalny i uniwersalistyczny standard pojmowania moralnego praw człowieka we współczesnym świecie. Wynika to z kilku czynników – owa deklaracja została uchwalona wspólnie przez niemal wszystkich członków społeczności międzynarodowej, zawiera wszechstronny i kompletny katalog ludzkich praw, ponadto uwidacznia wagę i wartość ludzkiej godności oraz praw przysługujących każdemu człowiekowi w równym stopniu²⁶.

---

²⁵ R. Balicki, *Zniesienie kary śmierci w Polsce*, [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki*, red. S. Jarosz-Żukowska, Wrocław 2014, s. 20–21.

²⁶ M. Migdał, *Kara śmierci a prawa człowieka*, „*Studia Prawnicze KUL*” 2019, nr 2, s. 279–284.

Kolejnym, istotnym porozumieniem państw na arenie międzynarodowej jest Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych²⁷. Nie zakazuje on całościowo wykonywania kary śmierci, jednak kompleksowo reguluje kwestię możliwości jej bytu w systemach karnych ratyfikujących go państw, ponadto zdecydowanie podkreśla znaczenie przyrodzonego prawa do życia, ochrony tego prawa i wyraża absolutny brak zezwolenia na samowolne i niekontrolowane prawnie pozbawienie życia jednostki, przy niezastosowaniu się do ograniczeń nałożonych na stosowanie kary ostatecznej²⁸.

Rozważania dotyczące kary śmierci wobec założeń Cesarego Beccarii

Cesare Beccaria pomimo posiadania złożonych i niejednoznacznych poglądów dotyczących zdelegalizowania kary śmierci jak i niewyrażania bezwzględного sprzeciwu dotyczącego możliwości pozbawienia życia człowieka w drodze kary wykonywanej przez państwo, niejako postrzegany jest jako prekursor myśli abolicystycznej, prowadzącej do narodzin ruchu, zmierzającego do całkowitego zniesienia kary śmierci i przodujący popularyzator oświeceniowego humanitaryzmu²⁹.

Przedstawiciel idei humanitarnej uprawomocnił bowiem dwie hipotetyczne sytuacje, w przypadku zaistnienia którejkolwiek z nich należałoby odstąpić od absolutnego zakazu wykonywania kary śmierci. Pierwsza z nich następuje w momencie zaistnienia w państwie w okolicznościach nadzwyczajnych, stanie bezpośredniego zagrożenia dla bezpieczeństwa państwowego lub w sytuacji panującej anarchii, czyli upadku państwa. Beccaria twierdzi, że należy wyeliminować jednostkę, która popełniła czyn zabroniony, godząc tym samym w bezpieczeństwo państwowe i w przypadku, w którym zgoda na jej dalsze funkcjonowanie w danym systemie rządów będzie stanowić dla niego bezpośrednie zagrożenie. Wyłącznie pozbawienie wolności w przypadku takiego przestępcy nie wystarczy do osiągnięcia zamierzonych celów prewencyjnych, ze względu na jego liczne powiązania, korelacje i koneksje; wtedy koniecznością staje się pozbawienie danej jednostki życia³⁰.

²⁷ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16.12.1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

²⁸ J. Doroszczak, *Kara...*, dz. cyt., s. 146–157.

²⁹ *Cesare Beccaria (1738–1794). Sylwetka i dzieło*, red. S. Salmonowicz, Toruń 1995, s. 14–15.

³⁰ M.B. Jurczyk, *Historia...*, dz. cyt., s. 60.

Beccaria formułując rozważania dotyczące analizowanego wyjątku, pozostawał pod wpływem założeń koncepcji umowy społecznej. W jego przekonaniu, by doprowadzić do wykształcenia się bezpieczeństwa absolutnego, trwającego w „stanie pokoju”, ludzie samodzielnie muszą pozbawić się części posiadanej wolności (na drodze osiągnięcia wspólnego dobra), występującej wyłącznie w „stanie natury”, inaczej „stanie wojny”. Dobro wspólne, traktowane jako oddany państwu fragment własnej wolności, wyznacza dla rządzących zakres możliwości stosowania instytucji karania i ogranicza jego wykorzystanie wyłącznie w momencie postępowania i działania obywatela przeciwko tej wartości, a w następstwie wbrew ogółowi społeczeństwa. Kara powinna charakteryzować się wyłącznie takim stopniem dolegliwości, by zabezpieczyć przyszłość państwa i jego społeczności, powstałych na mocy porozumienia określanej mianem umowy społecznej, wykluczając ewentualność ponownego nastania stanu natury, tzn. wszechobecnej wojny³¹. W momencie przekroczenia przez legislatora granicy ochrony dobra wspólnego staje się on tyranem – „każdy przejaw władzy człowieka nad człowiekiem niewynikający z bezwzględnej konieczności jest aktem tyranii”³².

Uogólniając, rządzącym przysługuje prawo do wykonania kary śmierci w sytuacji, w której jest to konieczne, w której państwo niebezpiecznie zbliża się do momentu nastania stanu natury (zagrożenie państwowości), lub gdy ów stan już zaistniał (anarchia), gdyż posiadają kompetencje do wykorzystania wszelkich możliwych środków w celu ochrony państwa i społeczeństwa; dlatego też kara śmierci wyczerpuje założenia i znamiona wystąpienia przedstawionego wyjątku.

Inaczej niż w przypadku wyżej nakreślonego wyjątku, druga sytuacja, w której Beccaria dopuszcza stosowanie przez władze kary śmierci, następuje podczas panowania społecznego spokoju. W tym przypadku karę śmierci godzi się orzec, gdy jest ona „rzeczywistym i jedynym środkiem do powstrzymania innych od popełnienia przestępstw”³³. W tejże myśli uwidaczniają się wpływy utylitarystycznych motywacji, według których legislator powinien dążyć do zapewnienia możliwie największego szczęścia dla obywateli własnego kraju. Beccaria jako utylitarysta, centralizował swe dociekania nie na samej instytucji karania, a na różnego rodzaju prewencji, którą należy wykorzystać, by w miarę możliwości sprawnie ograniczyć rozmiar przestępczości. Jak twierdził filozof,

---

³¹ M. Lang, *Kara...*, dz. cyt., s. 107–109.

³² *Wybrane...*, red. A. Wedeł-Domaradzka, A. Purat, s. 29.

³³ Tamże, s. 35.

„nie surowość, lecz długotrwałość kary wywiera największe wrażenie na duszę człowieka”. Wynikające z tego raczej sugerują, że długotrwałość kary pozbawienia wolności przoduje nad krótką chwilą, jaką jest pozbawienie człowieka życia, w kwestii wpływów, jakie wywiera na potencjalnym przestępcy i możliwości popełnienia przez niego czynów zabronionych w przyszłości, a w konsekwencji na rozmiar całokształtu przestępczości. O ułomności kary śmierci, jako swobodnego środka prewencyjnego, poprzez jej teoretyczne właściwości odstrasżające, świadczy również fakt przyjmowania przez publiczną egzekucję formy „widowiska dla gawiedzi” i paradoksalnie stanowi przykład użycia przemocy i agresji, uodparniając i przyzwyczajając do niej społeczeństwo, w efekcie doprowadzając do brutalizacji człowieczeństwa. Dlaczego więc, system prawny, w którego zapisach zawarty jest kategoryczny zakaz zabijania, zezwala na wykonanie wyroku śmierci na drodze prawomocnego orzeczenia sądowego³⁴? W przekonaniu filozofa: „Kara śmierci nie może być pożyteczna, gdyż daje ludziom przykład okrucieństwa. Jeżeli namiętność lub konieczność prowadzenia wojen nauczyły przelewać krew ludzką, to prawa, których zadaniem jest łagodzenie obyczajów ludzi, nie powinny pomnażać przykładów okrucieństw, tym bardziej ponurych, że śmierć z mocy prawa zadawana jest z zimną krwią i z zachowaniem formalności”³⁵. Humanitaryzm Beccarii objawiał się przekonaniem, że kara nie powinna przynosić skazanemu dolegliwości cielesnych, fizycznych, gdyż jedynie cierpienia psychiczne, wynikające z długotrwałej izolacji, stanowiły gwarancję prewencyjności kary. Równorzędnie ważną cechą kary stanowiła jej nieuchronność, dlatego też Beccaria wyrażał krytycyzm dotyczący czasu trwania procesów karnych, nierzadko okazujących się absurdalnie wydłużonymi w czasie, skutkując tym samym długotrwałe odwlekanie wydania prawomocnych wyroków i stosowanie kar³⁶.

Sprzeciw wobec kary ostatecznej – racje strony abolistycznej

Z dorobku literatury naukowej, jak i licznych przeprowadzonych badań wynika, że sprawcy przestępstw znacząco różnią się od siebie pod względem cech i właściwości psychicznych i z tego też powodu teoretycznego, profilaktycznego charakteru kary śmierci, mającego w praktyce posiadać działanie odpychające

³⁴ *Kara...*, red. A. Mazurek, s. 69–70.

³⁵ C. Beccaria, *O przestępstwach i karach*, Warszawa 1959, s. 151.

³⁶ *Wybrane...*, red. A. Wedeł-Domaradzka, A. Purat, s. 26–36.

na potencjalnych przyszłych sprawców, nie można pojmować jako posiadający równomiernie silny wpływ na każdą indywidualną jednostkę (z pominięciem osób, którym ich postawa legalistyczna lub kodeks moralny nie pozwalają na posunięcie się do dokonania czynu zabronionego³⁷). Literatura rozróżnia kategorie sprawców przestępstw, wobec których efektywność funkcji odstraszej kary śmierci należy poddać w wątpliwość:

- sprawców posiadających zaburzenia procesów świadomości np. niepoczytalnych, działających w afekcie, pod wpływem środków odurzających³⁸;
- sprawców działających pod wpływem szczególnych motywów np. seksualnych, politycznych, ekonomicznych;
- sprawców działających z tzw. „wykalkulowanym ryzykiem”, w szczególności przestępców zawodowych;
- sprawców, „których życie nie przedstawia żadnej wartości”;
- sprawców, którzy we własnej śmierci szukają sławy (w tym przypadku kara śmierci stanowi czynnik kryminogeny³⁹).

Argumentem przytaczanym przez abolicjonistów, który obiektywnie postrzegany jest jako najpoważniejszy, wyjątkowo racjonalny i przekonujący, jest sam fakt specyfiki istoty ludzkiej i jej omylności, narażenia na błędy i pomyłki, oraz nieodwracalności kary śmierci⁴⁰. Wraz z biegiem lat ludzkość wielokrotnie była świadkami wątpliwych, niesprawiedliwych lub zupełnie niesłusznych skazań osób oskarżonych o przestępstwa, których, jak okazywało się końcowo, nigdy nie popełnili⁴¹. Czynnikiem, które doprowadzają do wspomnianych sytuacji jest mnóstwo; poczynając od błędnej identyfikacji przez świadka, fałszywego przyznania się do winy, poprzez jednotorowość pracy śledczych, na błędach w badaniu dowodów oraz błędach oskarżenia i obrony kończąc⁴².

Trudno o dostępność i wiarygodność informacji o omyłkach sądowych i niesłusznych skazaniach w polskim wymiarze sprawiedliwości, gdyż uznaje się, że wyniki badań statystycznych, przeprowadzanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, w rzeczywistości mogą okazać się zaniżone. Według danych

---

³⁷ M. Lang, *Kara...*, dz. cyt., s. 112.

³⁸ J. Stankiewicz, *Prawnomiędzynarodowe uregulowania kary śmierci na świecie*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, nr 10, s. 46.

³⁹ A. Grześkowiak, *Kara śmierci w polskim prawie karnym*, Toruń 1978, s. 30.

⁴⁰ W. Chudy, *Przeciwko karze śmierci. Argumenty filozoficzne*, „Ethos” 1989, t. 2, nr 5, s. 151–152.

⁴¹ J. Stankiewicz, *Prawnomiędzynarodowe...*, dz. cyt., s. 45.

⁴² O. Mazur, *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej” 2012, nr 3–4, s. 20–21

pochożących z lat 1999-2008, niesłuszne skazania nie stanowiły problemu, z którym borykał się polski system karny – prawomocne orzeczenie o faktycznym niepopelnieniu przestępstwa, za które jednostka została skazana, zapadało w przypadku średnio 52 osób rocznie, na ogół 386 tys. skazanych. Rzetelny charakter tych danych uznać należy jednak za wątpliwy, ze względu na ciemną liczbę. Z drugiej strony, amerykański system prawny wyjątkowo wnikliwie i dogłębnie prowadzi badania dotyczące tego problemu. Ich wyniki świadczą o tym, że ok. 5% skazanych przez amerykańskie sądy stanowiły osoby niewinne⁴³.

Jednym z najbardziej oburzających i do dziś wzbudzających silne emocje przypadków niesłusznego skazania, pomimo faktu, że prawomocny wyrok orzekający karę śmierci zapadł prawie 80 lat temu, jest sprawa najmłodszego w dziejach skazańca, niewinnego George'a Stinney'a, czarnoskórego czternastolatka. Wpływ na przebieg tego niechlubnego wydarzenia z pewnością miała wszechobecnie panująca w latach 40. XX wieku segregacja rasowa, konflikty i nieporozumienia pomiędzy białymi i czarnymi mieszkańcami miasteczka Alcolu. Ciąg tragicznych wydarzeń rozpoczął się w momencie odkrycia po „czarnej stronie” zwłok dwóch białych dziewczynek, 24 marca 1944 roku⁴⁴. W kwestii aresztowania Stinney'a przesądził jedynie moment wspomnienia członkowi grupy, która prowadziła poszukiwania jeszcze przed odnalezieniem ciał, że wcześniej, tego samego dnia, poświęcił chwilę na rozmowę z dwiema dziewczynkami. Organy ścigania potwierdziły rzekome przyznanie się do winy czternastolatka, jednakże nie istniało żadne podpisane oświadczenie mogące to potwierdzić. Ponadto przeprowadzone śledztwo nie zdołało wykazać żadnego powiązania pomiędzy oskarżonym a popełnioną zbrodnią, nie znaleziono ani jednego dowodu świadczącego przeciwko niemu. Cały proces przebiegał w warunkach godzących w godność jednostki, sprawiedliwościowo oraz prawnie wątpliwych. Skazany, wciąż pozostający przecież dzieckiem, przesłuchiwany był w samotności przez wiele godzin, gdyż pomimo konstytucyjnej gwarancji, nie przyznano mu obrońcy z urzędu, co więcej, nie pozwolono zobaczyć się z rodzicami aż do momentu,

---

⁴³ Partyk A., *Jan Widacki: Wielu skazanych to osoby niewinne*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wielu-skazanych-to-osoby-niewinne-wywiad-z-prof-janem-widackim,505736.html> [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁴ Myszka M., *Nastolatek na krześle elektrycznym*, <https://www.kryminatorium.pl/nastolatek-na-krzesle-elektrycznym-107-kryminatorium/> [dostęp: 10.06.2024].

w którym oczekiwał na swoją egzekucję w celi śmierci⁴⁵. George Stinney został stracony 16 czerwca 1944 roku na krześle elektrycznym⁴⁶.

Wyjątkowo bulwersującą sprawą w historii polskiego wymiaru sprawiedliwości jest niesłuszne skazanie Tomasza Komendy na 25 lat pozbawienia wolności, za domniemane zgwałcenie i zabójstwo piętnastoletniej Małgorzaty podczas imprezy sylwestrowej w Miłoszycach. Komenda został skazany na podstawie rozpoznania go przez sąsiadkę na ukazanym w Magazynie Kryminalnym 997 portrecie pamięciowym; śledczy nie wzięli pod uwagę jego wyjaśnień dotyczących jego nieobecności w miejscu popełnienia przestępstwa (żadna osoba nie potwierdziła, że rzeczywiście przebywał na imprezie sylwestrowej), ani niemożności dostania się do miasta, czy alibi zapewnionego mu przez 12 osób. Mężczyzna pomimo nieprzyznania się do winy otrzymał wyrok 25 lat więzienia orzeczony prawomocnie przez sąd drugiej instancji. Do czasu odkrycia i skazania prawdziwych sprawców zbrodni, Komenda spędził w więzieniu 18 lat⁴⁷, doznając lat samotności, zszargania godności ludzkiej, upokorzeń i dolegliwości wynikających z bycia postrzeganym przez społeczeństwo za sprawcę ohydnej zbrodni. Na wolność wyszedł dopiero 15 marca 2018 roku, niewinny przez Sąd Najwyższy⁴⁸. Niestety państwo polskie i wymiar sprawiedliwości nie są i nie będą w posiadaniu środków, mogących stanowić zadośćuczynienie i rekompensatę za cenę niesprawiedliwej utraty wolności i własnego życia.

Z powyższych rozważań można wysnuć wniosek, że omyłne skazania osób niewinnych przez sądy stanowią margines liczby wszystkich skazań i są to praktycznie indywidualne, odosobnione przypadki. Nie zmienia to jednak faktu, że życie raz niesłusznie odebrane nie może zostać w żaden sposób przywrócone, a ów błąd naprawiony. Życie każdego człowieka ma jednakową wartość oraz prawo do jego ochrony, ponadto każdy człowiek posiada przyrodzoną i niezbywalną godność, będącą źródłem wszelkich praw i wolności ludzkich⁴⁹, dlatego też nie-

---

⁴⁵ *Court Acknowledges Wrongful Execution of 14-Year Old George Stinney*, <https://eji.org/news/george-stinney-exonerated/> [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁶ *In 1944, George Stinney was young, black and sentenced to die*, https://www.postandcourier.com/news/special_reports/in-1944-george-stinney-was-young-black-and-sentenced-to-die/article_a87181dc-2924-11e8-b4e0-4f958aa5ba1c.html [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁷ E. Sitek, *Czekałem na was 18 lat*, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2019/numer-167-luty-2019/169605,Czekalem-na-was-18-lat.html> [dostęp: 31.03.2025]

⁴⁸ *Niesłusznie spędził w więzieniu 18 lat. Historia Tomasza Komendy wstrząsnęła Polską*, <https://www.rp.pl/prawo-karne/art39878301-nieslusznie-spedzil-w-wiezieniu-18-lat-historia-tomasza-komendy-wstrzasnela-polska> [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).

słuszne wydanie błędnego wyroku skazującego w każdym przypadku naruszać będzie znacząco i haniebnie jej prawa i wolności jako człowieka i obywatela.

Spór dotyczący kary śmierci często toczy się w materii koncepcji etycznej, prowadząc ostatecznie do rozważań na temat kary ostatecznej na płaszczyźnie empirycznej, tzn. spór dotyczy tu hipotetycznej sytuacji, w której obie strony konfliktu opowiadają się za skazaniem na karę śmierci, jednak jedynie w sytuacji, w której czyn ten pełniłby funkcję odstrasżającą wobec potencjalnych sprawców, czyli prewencją generalną.

Na drodze udowodnienia faktyczności tezy, według której kara śmierci posiada walory wyjątkowo skuteczne w kwestii odstrasżania możliwych przyszłych przestępców, przeprowadzono w latach 60. XX wieku badania kierowane przez Mittermaiera i Sellina, które ostatecznie nie zdołały wykazać widocznego wpływu zniesienia bądź pozostawienia kary śmierci w systemach karnych na zmniejszenie lub zwiększenie rozmiaru przestępczości, zagrożonej tą karą⁵⁰. Ponowne sondaże zrealizowane na zlecenie ONZ w 1988 roku, a następnie powtórzone w 2002 roku wyłącznie ten wniosek potwierdziły⁵¹.

Oblicze kary śmierci w Polsce na przestrzeni lat

Dyskusja na temat obecności kary śmierci w mającym powstać w przyszłości zupełnie nowym kodeksie karnym rozgorzała pośród ustawodawców ledwie odrodzonej, niepodległej Polski. Dotychczas jej funkcjonowanie oparte było na regułach i wzorcach powstałej w 1919 roku Komisji Kodyfikacyjnej⁵². Doszło do wyraźnego uformowania się dwóch stronnictw, opowiadających się za likwidacją kary śmierci (Makowski, Mogilnicki, Rappaport) lub postępowaniem zgoła przeciwnym (Krzymuski, Makarewicz, Miłoszewski, Nowodworski, Prądyński, Seyda). Komisja Kodyfikacyjna pomimo wielopłaszczyznowości i rozbieżności padających podczas dyskusji argumentów i uzasadnień własnych poglądów, zdecydowała się na uprawomocnienie kary śmierci. Kodeks Makarewicza z 11 lipca 1932 roku⁵³ uznawał karę śmierci za karę zasadniczą, którą można było orzec w przypadku popełnienia któregośkolwiek z 5 wymienionych przestępstw,

⁵⁰ M. Lang, *Kara...*, dz. cyt., s. 111–112.

⁵¹ G. Michałowska, *Problemy ochrony praw człowieka w Afryce*, Warszawa 2008, s. 75.

⁵² M. Dębicka, *Uniwersalizm kary śmierci* [w:] *Śmierć w wielu odsłonach. Problemy wybrane*, red. E. Żywucka--Kozłowska, A. Opalska, M. Treder, Olsztyn 2017, s. 97.

⁵³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571).

na które składały się 4 przestępstwa polityczne i jedno pospolite (zamach na niepodległy byt państwa, zamach na życie lub zdrowie Prezydenta RP, typ kwalifikowany zdrady wojennej, akcja dywersyjna w czasie wojny, zabójstwo). Jako alternatywę dla kary ostatecznej dozwolone było skazanie sprawcy czynu zabronionego na dożywotnie pozbawienie wolności, karę od 10 lat pozbawienia wolności (4 pierwsze wskazane przestępstwa) lub karę pozbawienia wolności od 5 lat (ostatnie z przytoczonych przestępstw). Cytując postanowienie Sądu Najwyższego z 16 kwietnia 1935 roku „orzeczenie kary śmierci podyktowane musi być nieodzowną koniecznością ochrony społeczeństwa ze względu na wybitne aspołeczne właściwości sprawcy, których żadna dolegliwość przewidziana przez k.k. w formie pozbawienia wolności, nawet dożywotniego, usunąć nie jest zdolna i że powinno być rzeczą niewątpliwą, a przynajmniej wysoce prawdopodobną, iż żadna kara sprawcy psychicznie już nie zmieni i żadna, prócz kary śmierci, przed nim społeczeństwa nie zabezpieczy”⁵⁴. Według zapisów art. 38 Kodeksu Makarewicza jako metodę egzekucji stosowano powieszenie. Publiczność nie posiadała zezwolenia na obserwację egzekucji; jej wykonywanie musiało przebiegać w obecności prokuratora, naczelnika więziennego, protokolanta, lekarza i duchownego, zależnego od wyznania religijnego skazańca. Kary głównej nie stosowano na osobach obłożnie lub umysłowo chorych do czasu ich wyzdrowienia i na kobietach brzemiennych, do 3 miesięcy po porodzie⁵⁵.

Po 1944 r. polskie karne prawodawstwo opierało się na praktykach stosowanych w Związku Radzieckim; szacunkowo liczba wykonanych egzekucji znacząco wzrosła w tych latach (w 100 więzieniach śmierć poniosło około 3500 skazanych, głównie opozycjonistów).

Po raz ostatni karę ostateczną w Polsce wymierzono 21 kwietnia 1988 roku na przestępcy seksualnym, gwałcieliu i mordercy, Andrzeju Czabańskim⁵⁶.

Kodeks karny z 19 kwietnia 1969 roku w swoich zapisach wciąż dopuszczał wykonywanie kary śmierci, już nie jako kary zasadniczej, i w ograniczonej formie w porównaniu do kodeksu karnego z roku 1932. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku w art. 30 § 2 opisywała karę śmierci jako „wyjątkową, przewidzianą za najcięższe zbrodnie”. Alternatywę stanowiła kara dożywotniego pozbawienia wolności lub 25 lat więzienia; sąd nie mógł orzekać grzywny lub innych kar

⁵⁴ Postanowienie SN z 16.04.1935 r., 2K 804/35, ZOSNIK 1935, nr 1, poz. 300.

⁵⁵ A. Grześkowiak, *Kara...*, dz. cyt., s. 51–64.

⁵⁶ A. Zaprutko-Janicka, *Ostatnia egzekucja wykonana w Polsce. Tak umierał człowiek, po którego zgonie zniesiono karę śmierci*, <https://wielkahaistoria.pl/ostatnia-egzekucja-wykonana-w-polsce-tak-umierał-człowiek-po-ktorego-zgonie-zniesiono-kare-smierci/> [dostęp: 10.06.2024].

dodatkowych obok niej, jednak wymierzenie tejże kary zawsze powiązane było z pozbawieniem praw publicznych bezpowrotnie. Spod zagrożenia skazania na karę śmierci wyłączone były osoby, które nie ukończyły 18. roku życia i kobiety ciężarne (bez rozróżnienia w kwestii, czy dziecko poczęte zostało przed lub po dokonaniu czynu przestępczego⁵⁷). Przebieg i procedury wykonywania kary śmierci szczegółowo wyjaśnia art. 110. kodeksu wykonawczego z 1 września 1969 roku⁵⁸.

Należy podkreślić, że wraz z deklaracją powstania projektu kolejnego kodeksu karnego, legalizującego karę śmierci, pojawiły się liczne głosy krytyki członków środowiska prawniczego, wybrzmiewające aż do końca jego obowiązywania⁵⁹.

Kara śmierci została zawieszona w drodze ustawy z dnia 12 lipca 1995 roku o zmianie kodeksu karnego, a następnie zniesiona całkowicie wraz z wejściem w życie kodeksu z 6 czerwca 1997 roku. Jej rolę jako najsurowszego wymiaru kary w polskim systemie prawnym przejęła kara 25 lat pozbawienia wolności – obecnie 30 lat pozbawienia wolności⁶⁰.

Podsumowanie

Kara śmierci jest przedmiotem długotrwałego i żarliwego sporu społeczno-moralnego, w którym po dziś dzień nie udało się osiągnąć uniwersalnego konsensusu. Dyskusje te stają się wyjątkowo intensywne w momencie ujawnienia spraw, wzbudzających szczególne emocje wśród opinii publicznej (dla przykładu, tragedia 8-letniego Kamila z Częstochowy, w przypadku której ówczesny polski Prezes Rady Ministrów opowiedział się za zaostrzeniem sankcji w polskim katalogu kar i przywróceniem kary śmierci⁶¹). Instytucja sankcji ostatecznej pojawiła się już w czasach antycznych, przez wiele następných wieków posiadała formę budzącego grozę rytuału, ku uciesze spragnionej krwi i wrażeń masy ludzkiej. Widoczne zmiany dotyczące problematyki kary śmierci zaistniały dopiero w epoce Oświecenia, okresie genezy dyskusji jej dotyczącej i zróżnicowania społeczeństw na abolicjonistów i retencjonistów. Był to również czas dialogu

---

⁵⁷ E.D. Mogielnicka, *Wykonywanie kary śmierci w czasach Polski Rzeczypospolitej Ludowej – analiza wybranych przykładów*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2023, nr 22, s. 346.

⁵⁸ Ustawa z dnia 19.04.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1969.13.98).

⁵⁹ J. Doroszczak, *Kara...*, dz. cyt., s. 102.

⁶⁰ Ustawa z 06.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2024.0.17 t.j.).

⁶¹ *Morawiecki po śmierci 8-letniego Kamila poleci Ziobrze zaostrzyć kary*, <https://www.rp.pl/polityka/art38453541-morawiecki-po-smierci-8-letniego-kamila-poleci-ziobrze-zaostrzyc-kary> [dostęp: 10.06.2024].

wybitnych jednostek ze środowiska prawniczego, filozoficznego, politycznego i ekonomicznego na temat zasadności kary śmierci i funkcji, jakie powinna spełniać. Myśli Cesarego Beccarii, uznawanego za najwybitniejszego przedstawiciela humanitaryzmu oświeceniowego bezpośrednio przyczyniły się do uformowania ruchu abolistycznego, a ze względu na jego wyjątkowe umiejętności, co do przekazania swych tez w sposób uniwersalny, jego argumenty do dziś są przytaczane w sporach dotyczących kary śmierci. Wraz z zakończeniem siejących spustoszenie krwawych wojen, podczas których doszło do ekstremalnych i najbardziej odrażających przypadków naruszeń ludzkiej godności, w latach 40. XX wieku, zaczęto przywiązywać szczególną wagę do humanitaryzmu. To wtedy ludzkość na drodze międzynarodowego porozumienia zdecydowała się na założenie Organizacji Narodów Zjednoczonych, której głównym zadaniem jest utrzymanie i wzmocnienie porządku światowego, ochrona praw człowieka i monitorowanie przypadków nieprzestrzegania i łamania praw i wolności ludzkich na świecie. Współcześnie funkcjonują także liczne organizacje międzynarodowe, stojące na straży praw człowieka na czele z Amnesty International, corocznie publikującą raport na temat liczby dokonanych egzekucji w roku poprzednim i realiów stosowania kary śmierci na świecie. Wynik raportu z 2022 roku jednoznacznie wskazuje, iż liczba wykonanych egzekucji znacząco wzrosła. Dlatego też, bez względu na spadek liczby zwolenników kary śmierci w niektórych krajach (według sondażu przeprowadzonego przez SW Reaserch dla „Newsweek” w roku 2017, w przypadku Polski 42% badanych obywateli opowiada się za przywróceniem kary śmierci – w roku poprzedzającym w ten sam sposób odpowiedziała prawie połowa respondentów, tj. 45%⁶²) i mimo daleko idących zmian, jakie zaszły w obliczu tej instytucji od zarania państwowości, świat wciąż nie jest gotowy na przyjęcie i zastosowanie we własnych systemach prawnych jednoznacznego rozwiązania w tej kwestii.

Bibliografia

- Balicki R., *Zniesienie kary śmierci w Polsce*, [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki*, red. Jarosz-Żukowska S., Wrocław 2014.
- Bartula P., *Kara śmierci – powracający dylemat*, Kraków 1998.
- Beccaria C., *O przestępstwach i karach*, Warszawa 1959.

---

⁶² *Poparcie dla kary śmierci spada. Coraz mniej Polaków chce jej przywrócenia* [sondaż Newsweeka], <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/przywrocenie-kary-smierci-w-polsce-czy-polacy-to-popieraja/xl9g7d0> [dostęp: 10.06.2024].

- Cesare Beccaria (1738-1794). *Sylwetka i dzieło*, red. S. Salmonowicz, Toruń 1995.
- Chudy W., *Przeciwko karze śmierci. Argumenty filozoficzne*, „Ethos”, 1989, R. 2 nr 5.
- Court Acknowledges Wrongful Execution of 14-Year Old George Stinney, <https://eji.org/news/george-stinney-exonerated/> [dostęp: 10.06.2024].
- Dębicka M., *Uniwersalizm kary śmierci*, [w:] *Śmierć w wielu odsłonach. Problemy wybrane*, red. E. Żywucka-Kozłowska, A. Opalska, M. Treder, Olsztyn 2017.
- Doroszczak J., *Egzekucja a jej humanitarne wykonanie*, „Edukacja Humanistyczna” 2021, nr 45.
- Doroszczak J., *Kara główna i kara dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywa, a prawo do ochrony życia – rozważania dialektyczne na przykładzie prawa polskiego i systemów prawnych innych państwa*, Sosnowiec 2022.
- Grześkowiak A., *Kara śmierci w polskim prawie karnym*, Toruń 1978.
- In 1944, George Stinney was young, black and sentenced to die, https://www.postandcourier.com/news/special_reports/in-1944-george-stinney-was-young-black-and-sentenced-to-die/article_a87181dc-2924-11e8-b4e0-4f958aa5ba1c.html [dostęp: 10.06.2024].
- Jurczyk M.B., *Historia rozwoju kary śmierci na przestrzeni wieków w wybranych koncepcjach filozoficznych*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2016, nr 19.
- Kara śmierci: Historia, prawo, etyka*, red. A. Mazurek, Lublin 2006.
- Karnacewicz W., *Instytucja kary śmierci od starożytności po średniowiecze – wybrane kraje i kodyfikacje*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2017, nr 2.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).
- Lang M., *Kara śmierci a prawa człowieka*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea” 2015, nr 5.
- Mazur O., *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej” 2012, nr 3-4.
- Michałowska G., *Problemy ochrony praw człowieka w Afryce*, Warszawa 2008 r.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
- Migdał M., *Kara śmierci a prawa człowieka*, „Studia Prawnicze KUL” 2019, nr 2.
- Mitera M., Zubik M., *Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych*, Warszawa 1998 r.
- Mogielnicka E.D., *Wykonywanie kary śmierci w czasach Polski Rzeczypospolitej Ludowej – analiza wybranych przykładów*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2023, nr 22.
- Morawiecki po śmierci 8-letniego Kamila poleci Ziobrze zaostrzyć kary, <https://www.rp.pl/polityka/art38453541-morawiecki-po-smierci-8-letniego-kamila-poleci-ziobrze-zaostrzyc-kary> [dostęp: 10.06.2024].
- Myszka M., *Nastolatek na krzesle elektrycznym*, <https://www.kryminatorium.pl/nastolatek-na-krzesle-elektrycznym-107-kryminatorium/> [dostęp: 10.06.2024].
- Naukowcy ustalili, że XIV-wieczna zaraza pochłonęła mniej ofiar niż sądzono, https://www.uj.edu.pl/wiadomosci/-/journal_content/56_INSTANCE_d821KZvhit4m/10172/149827358 [dostęp: 10.06.2024].
- Niesłusznie spędził w więzieniu 18 lat. Historia Tomasa Komendy wstrząsnęła Polską*, <https://www.rp.pl/prawo-karne/art39878301-nieslusznie-spedzil-w-wiezieniu-18-lat-historia-tomasza-komendy-wstrzasnela-polska> [dostęp: 10.06.2024].
- Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszewski R., *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020.

- Partyk A., *Jan Widacki: Wielu skazanych to osoby niewinne*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wielu-skazanych-to-osoby-niewinne-wywiad-z-prof-janem-widackim,505736.html> [dostęp: 10.06.2024].
- Pędracki M., *Przepisy prawne najstarszych „kodeksów” mezopotamskich ustanawiające kary dla ludzi wolnych*, „Analecta” 1997, nr 6 (2).
- Poparcie dla kary śmierci spada. Coraz mniej Polaków chce jej przywrócenia* [sondaż Newsweeka], <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/przywrocenie-kary-smierci-w-polsce-czy-polacy-to-popieraja/xl9g7d0> [dostęp: 10.06.2024].
- Postanowienie SN z 16.04.1935 r., 2K 804/35, ZOSNIK 1935, nr 1, poz. 300.
- Raport o karze śmierci w 2022: liczba udokumentowanych egzekucji najwyższa od 5 lat* (<https://www.amnesty.org.pl/raport-o-karze-smierci-w-2022-liczba-udokumentowanych-egzekucji-najwyzsza-od-5-lat/>) [dostęp: 10.06.2024].
- Ryba J., Zduniak K., *Kara śmierci – rys historyczny i współczesne poglądy*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 4.
- Sitek E., *Czekałem na was 18 lat*, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2019/numer-167-luty-2019/169605,Czekałem-na-was-18-lat.html> [dostęp: 31.03.2025].
- Snarski T., *Kościół katolicki wobec kary śmierci. Między prawem a filozofią i teologią*, Warszawa 2022.
- Stankiewicz J., *Prawnomiędzynarodowe uregulowania kary śmierci na świecie*, Studia Gdańskie. „Wizje i rzeczywistość” 2013, nr 10.
- State by State*, Death Penalty Information Center, <https://deathpenaltyinfo.org/states-landing> [dostęp: 10.06.2024].
- Ustawa z 06.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2024.0.17 t.j.).
- Ustawa z dnia 19.04.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1969.13.98).
- W których krajach nadal obowiązuje kara śmierci?* <https://forsal.pl/swiat/artykuly/8566002,w-ktorych-krajach-nadal-obowiazuje-kara-smierci.html> [dostęp: 10.06.2024].
- W Alabamie przeprowadzono pierwszą w historii egzekucję nową metodą* <https://tvn24.pl/swiat/usa-alabama-pierwsza-w-historii-egzekucja-nowa-metoda-przez-podanie-azotu-kenneth-eugene-smith-nie-zyje-st7739409> [dostęp: 10.06.2024].
- Warylewski J., *Kara: podstawy filozoficzne i historyczne*, Gdańsk 2007.
- Wybrane problemy kary i karalności*, red. A. Wedeł-Domaradzka, A. Purat, Bydgoszcz 2016.
- Zaprutko-Janicka A., *Ostatnia egzekucja wykonana w Polsce. Tak umierał człowiek, po którego zgonie zniesiono karę śmierci*, <https://wielkahaistoria.pl/ostatnia-egzekucja-wykonana-w-polsce-tak-umieral-czlowiek-po-ktorego-zgonie-zniesiono-kare-smierci/> [dostęp: 10.06.2024].